

Mladi v slovenski družbi in njihov pogled na varnost¹

Jelena Juvan in Andreja Živoder²

Uvod

301

Evropski varnostni prostor se v zadnjem obdobju sooča s kompleksnim prepletom kriz, ki segajo od vojne v Ukrajini in zaostrenih razmer na Bližnjem vzhodu do migracijskih pritiskov in energetske nestabilnosti. V takšnem okolju se vse bolj izpostavlja vprašanje, kako te razmere razume in doživlja mlajša generacija, kot skupina, ki bo v prihodnosti sooblikovala družbene in politične procese. Analiza varnostnih pogledov in stališč mladih do obrambnih struktur je zato temeljna za razvoj vključujočih, legitimnih in dolgoročno vzdržnih varnostnih politik.

Vrednotni sistemi mladih v Sloveniji so odraz širših družbenih, kulturnih in političnih sprememb, ki zaznamujejo sodobno družbo. Mladostniško obdobje je čas oblikovanja identitete, zato vrednote, ki jih mladi prevzemajo ali zavračajo, odsevajo njihovo dožemanje sveta, družbenih pričakovanj in osebnih ambicij.

Zaradi daljšega izobraževanja, negotovih zaposlitvenih možnosti in poznejšega osamosvajanja se to življenjsko obdobje danes podaljšuje. Mlade generacije so

- ¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalno-razvojne in inovacijske aktivnosti Vojaški poklici in mladi v Republiki Sloveniji (VPM-RS), ki je v celoti financirana s strani MORS in jo izvaja raziskovalna skupina pod vodstvom Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani, v njej pa sodelujejo še Guardiaris, d.o.o., Inštitut za ekonomska raziskovanja in SSRD, d.o.o. Raziskovalno-razvojna in inovacijska aktivnost poteka od 1. 10. 2024 do 1. 9. 2026.
- ² Prispevek je nastal na osnovi poročila 2. in 3. faze raziskovalno-razvojne in inovacijske aktivnosti Vojaški poklici in mladi v Republiki Sloveniji (VPM-RS). Avtorji poročila 2. in 3. faze so bili: doc. dr. Jelena Juvan, doc. dr. Andreja Živoder, doc. dr. Miha Šlebir, mag. Živa Broder, Stella Aslani, Tjaša Zlobko Beretič in Klemen Zapečnik.

vpete v procese digitalizacije, globalne povezanosti in podnebnih sprememb, kar vpliva na njihove prioritete, odnos do institucij in načine družbene participacije.

Vrednotne usmeritve mladih v Sloveniji ohranjajo določeno kontinuiteto, ugotavljamo pa lahko, da vse bolj prevladujejo individualizem, poudarjanje osebnih svobode, občutek za okoljsko odgovornost in občutljivost za socialno pravičnost. Mladi se pogosto povezujejo v alternativne oblike delovanja, ki presegajo tradicionalne okvire politične participacije in ponujajo nove načine izražanja družbene angažiranosti.

Razumevanje mladih kot dejavnih soustvarjalcev družbenih sprememb, ne le kot prehodne skupine je ključno za načrtovanje sodobnih varnostnih in obrambnih politik. Njihovo dojemanje varnosti, vloge vojske in njihov odnos do obrambnega sistema odražajo vrednote prihodnosti, zato jih je treba vključevati v dialog in soustvarjanje politik, ki bodo temeljile na zaupanju, odprtosti in sodelovanju. Mlade in njihova stališča do ključnih vprašanj, ki se tičejo nacionalne varnosti in obrambe države, je treba vključiti v razprave in procese oblikovanja obrambnih in varnostnih politik.

Vrednote mladih v Sloveniji so izraz dinamičnega ravnovesja med individualizmom in skupnostjo, med tradicijo in modernostjo. Mladi niso apatični ali odtujeni, temveč kritično zavedni in prilagodljivi akterji, ki želijo prispevati k pravičnejši, bolj odprti in trajnostni družbi. V tem smislu predstavljajo pomemben potencial za razvoj prihodnje slovenske družbe, saj v svojih pogledih združujejo racionalno analizo realnosti z upanjem in vizijo družbenih sprememb.

Mladi kot del družbe

Mladost označuje prehodno življenjsko obdobje med otroštvom in odraslostjo, v katerem posameznik postopoma oblikuje svojo identiteto, vrednote in življenjske cilje. To je čas, ko mladi razvijajo občutek samostojnosti, a so hkrati še vedno odvisni od staršev in institucionalnih struktur, kot sta šola in izobraževalni sistem (Ule, 2008). V sodobni družbi se obdobje mladosti podaljšuje, saj mladi zaradi dolgotrajnejšega izobraževanja, negotovosti na trgu dela in poznejšega ekonomskega osamosvajanja ostajajo v odvisnem položaju dlje, kot je bilo značilno v preteklosti.

Mladost lahko razdelimo na tri faze (glej Ule, 2008): klasična mladost od štirinajstega do osemnajstega leta starosti, ki obsega srednješolsko obdobje; podaljšana mladost, od devetnajstega do štiriindvajsetega leta starosti, ki sovпада s terciarnim izobraževanjem, in predodraslo obdobje, od petindvajsetega do

devetindvajsetega leta starosti, v katerem mladi že gradijo kariero, oblikujejo partnerske odnose in prehajajo v samostojno življenje. Ta razdelitev ponazarja, da mladost ni univerzalna življenjska faza, temveč družbeno in zgodovinsko pogojena kategorija, ki se je razvila šele z razširitvijo izobraževanja v 20. stoletju (ibid.).

Ena izmed značilnosti sodobnega časa je, da so prehodi v odraslost so vse bolj razpršeni in neenotni. Nekdaj jasna meja med obdobjem šolanja in obdobjem dela se je zabrisala, saj se mladi vse pogosteje soočajo s prekarnimi oblikami dela, daljšim iskanjem prvega dela in pogostimi prekvalifikacijami. Posledično odlašajo tudi z drugimi življenjskimi odločitvami, kot so ustanovitev družine, nakup nepremičnine in dolgoročno načrtovanje kariere. Ule (2008) zato opozarja na pomen t. i. psihosocialnega moratorija, obdobja, v katerem si mladi lahko privoščijo čas za osebni razvoj, iskanje lastne poti in oblikovanje življenjskega smisla.

Družbene spremembe, kot so digitalizacija, globalizacija, spremembe v družinski dinamiki in novi vzorci dela, so bistveno spremenile institucionalne okvirje mladosti (Ule, 2008). Družine danes delujejo manj hierarhično, izobraževanje je bolj dostopno in raznoliko, trg dela pa vse bolj nestabilen. Ob tem mladi razvijajo nove načine izražanja identitete, sodelovanja in politične participacije, pogosto zunaj tradicionalnih okvirov.

Kot poudarja Heinz (2009), mora v spreminjajočih se družbenih okoliščinah vsaka generacija mladih znova iskati ravnotežje med osebnimi cilji in družbenimi pričakovanji. Prehodi v odraslost tako postajajo individualizirani in negotovi, a prav zato še toliko bolj odločilni pri oblikovanju lastne biografije in družbene vloge posameznika.

Vrednote mladih v digitaliziranem svetu

ena najopaznejših sprememb, ki zaznamuje razliko med današnjimi mladimi in svetom odraslih, sta izjemen tehnološki razvoj in vseprisotna digitalizacija. Gre za prve generacije, ki niso nikoli izkusile sveta brez interneta, brez stalnega dostopa do informacij in brez neomejenih možnosti povezovanja. Njihova izkušnja sveta je zato bistveno drugačna od izkušenj prejšnjih generacij (Živoder, 2022). Raziskave kažejo, da mladi z lahkoto prehajajo med »online« in »offline« svetom, pri čemer so meje med obema prostoroma vse bolj zabrisane (Katz idr., 2021). Za večino mladih je spletno družbeno življenje povsem naravni del vsakdana (Luthar in Pušnik, 2020).

Ker digitalnega sveta niso spoznavali s pomočjo starejših, temveč predvsem samostojno, so postali digitalni samouki. Posledično razvijajo lastne inovativne

načine sodelovanja in soustvarjanja – pogosto v skupnih digitalnih okoljih, v katerih ideje nastajajo brez jasno opredeljenega avtorstva, temelječe na vrednotah skupnosti, enakosti in sodelovanja (Katz et al., 2021). Takšne izkušnje so oblikovale tudi njihov odnos do hierarhije in avtoritet: mladi razvijajo bolj horizontalne oblike sodelovanja ter poudarjajo pomen izmenjave znanja, enakovrednosti in praktičnih rešitev (Katz et al., 2021).

Kljub pogostim predsodkom glede njihove politične apatije mladi danes jasno izražajo, kakšno življenje si želijo, cenijo pristnost, prijateljstvo, raznolikost ter skladnost med lastnimi vrednotami in življenjskimi izbirami (Katz et al., 2021). Vendar pa so njihove izkušnje sveta pogosto protislovne: čeprav lahko po spletu vzpostavijo globalne povezave, se hkrati zavedajo omejenega vpliva, ki ga imajo na ključne politične in ekonomske strukture, ki določajo potek njihovega življenja (Živoder, 2022). To povzroča razkorak med osebnim optimizmom in družbenim pesimizmom, mladi verjamejo v moč svoje generacije, a izražajo razočaranje nad globalnimi problemi, kot so podnebne spremembe, družbena neenakost, politična neučinkovitost in težaven dostop do stanovanj (Katz et al., 2021).

Raziskave ugotavljajo, da se mladi s temi protislovji spopadajo inovativno, predvsem s pomočjo digitalnih orodij in skupnostnih praks. Uporabljajo tri ključne strategije (Katz et al., 2021): jasno opredeljujejo meje svojega delovanja, povezujejo se v virtualne skupnosti podobno mislečih in zavračajo tradicionalne hierarhične strukture, pri čemer spodbujajo enakost, sodelovanje in skupne vrednote.

V slovenskem prostoru ima raziskovanje vrednot mladih dolgo tradicijo. Pionirska raziskava dr. Mirjane Ule in sodelavcev iz osemdesetih let prejšnjega stoletja je s primerjavo vrednot mladih iz različnih republik nekdanje Jugoslavije že takrat nakazala globlje družbene razpoke, ki so napovedovale razpad države (Ule in Vrcan, 1986, v Ule, 2008). S tem je potrdila, da mladi niso le družbena skupina določene starosti, temveč pomemben indikator prihodnjih družbenih sprememb, to, kar mlade zaznamuje danes, pogosto postane prevladujoča družbena norma v naslednjem desetletju.

V začetku novega tisočletja so mladi v Sloveniji izražali vrednotne usmeritve, ki so v marsičem še ohranjale sledi prejšnjega družbenega sistema in prehoda iz socialistične v postsocialistično družbo. Raziskava Mladina 2000 (Miheljak in Ule, 2001) je pokazala, da je bila za mlade ključnega pomena ekonomska varnost, kar se je odražalo v močni želji po stalni zaposlitvi, finančni stabilnosti in predvidljivosti življenjskih poti. To je bilo vsaj delno posledica negotovosti tranzicijskega obdobja, v katerem so na občutek varnosti mladih vplivale družbene in ekonomske spremembe. Mladi so ohranjali tradicionalen pogled na družino, pri čemer je bila poroka še vedno razumljena kot pomembna institucija, religija je pri delu mladih še vedno imela opazno vlogo, čeprav so bili že zaznavni začetki sekularizacijskih trendov.

Primerjava vrednotnih orientacij mladih v Sloveniji v treh raziskovalnih obdobjih: *Mladina 2000* (Miheljak in Ule, 2001), *Mladina 2010* (Lavrič et al., 2011) in *Mladina 2020* (Lavrič et al., 2021) omogoča nekatere pomembne ugotovitve. Razkriva kontinuiteto temeljnih vrednot mladih v Sloveniji, ugotavljamo pa lahko postopne premike v smeri individualizacije, sekularizacije in večje okoljske ter družbene odgovornosti. Analiza vrednotne dinamike v raziskavah *Mladina 2000–2020* razkriva jasen trend premika od tradicionalnih vrednot k postmaterialističnim, kar odraža širše družbene, kulturne in tehnološke spremembe. Mladi v Sloveniji danes individualizem združujejo z občutkom kolektivne odgovornosti, zasebne ambicije z družbeno angažiranostjo in digitalno pismenost z etiko solidarnosti.

Stabilnost temeljnih vrednot

Rezultati kažejo na izrazito stabilnost temeljnih vrednot skozi obdobje dveh desetletij. Med najvišje ocenjene vrednote se v vseh treh raziskavah dosledno uvrščajo resnično prijateljstvo, svoboda delovanja in mišljenja ter družinsko življenje, kar potrjuje kontinuiteto v generacijah mladih glede medosebnih odnosov, osebne avtonomije in družinske povezanosti. Takšna struktura vrednot nakazuje prevladujočo orientacijo h kakovosti odnosov in osebni svobodi, kar je skladno z ugotovitvami evropskih raziskav o postmaterialističnih vrednotah mladih (glej tudi Inglehart, 2018).

Družina ostaja za večino mladih pomembna življenjska vrednota, vendar se njen pomen postopoma spreminja. Namesto tradicionalne, institucionalno določene oblike družine mladi dajejo prednost partnerskim odnosom, ki temeljijo na enakopravnosti, čustveni povezanosti in medsebojnem spoštovanju. Pogostejše so tudi alternativne oblike sobivanja, ki izražajo željo po svobodi in prilagodljivosti.

Izobrazba ima pri mladih še naprej osrednjo vlogo, saj jo razumejo kot ključno orodje za doseganje osebnih in poklicnih ciljev ter kot simbol družbene mobilnosti. Delo ohranja status pomembne vrednote, vendar v sodobnem kontekstu pridobiva nove pomene: mladi si želijo zaposlitev, ki omogoča ravnovesje med delom in zasebnim življenjem, osebno rast ter občutek smisla, ne pa le materialne varnosti.

Krepitev okoljskih in trajnostnih vrednot

Opazna je tudi krepitev okoljskih in trajnostnih vrednot. Vrednoti »živeti v čistem in neokrnjenem okolju« ter »varovanje narave« sta bili v letu 2020 ocenjene nekoliko višje kot v letih 2000 in 2010, kar odraža širše družbene trende

naraščajoče okoljske ozaveščenosti in vključevanja mladih v globalne razprave o podnebnih spremembah in trajnostnem razvoju.

Vrednote, povezane z redom, stabilnostjo in harmonijo v družbi, ostajajo visoko uvrščene, kar nakazuje, da mladi tudi v času hitrih družbenih in tehnoloških sprememb izražajo potrebo po urejenosti, varnosti in predvidljivosti družbenega okolja.

Med najizrazitejšimi spremembami zadnjega desetletja je opazno naraščanje okoljske in družbene odgovornosti. Skrb za okolje, trajnostni razvoj in zmanjšanje družbenih neenakosti postajajo sestavni del vrednotnega sistema mladih. Podnebne spremembe, pravice manjšin in socialna pravičnost so teme, ki jih mladi ne dojemajo le kot politična vprašanja, temveč tudi kot moralne dolžnosti, povezane z odgovornim življenjem v globalni skupnosti.

Odmik od materializma in hierarhičnih vrednot, krepitev osebne duhovnosti

Zaznati je tudi premik k notranji refleksivnosti in osebemu ravnovesju. Vrednota »živeti v miru sam s seboj« se v zadnjem obdobju uvršča med pomembnejše življenjske cilje mladih, kar je mogoče povezati s povečanim družbenim poudarjanjem pomena duševnega zdravja, samorazumevanja in iskanja smisla v času negotovosti. Podobno velja za »kreativnost, originalnost in domišljijo«, ki ohranjajo relativno visoko vrednotno pozicijo in potrjujejo usmerjenost mladih k individualnemu izražanju in samouresničitvi.

Po drugi strani pa materialne dobrine in moč nad drugimi v vseh treh obdobjih zavzemajo najnižje mesto na lestvici vrednot. Padec pomena teh dveh kategorij, zlasti v letu 2020, potrjuje postopni odmik mladih od tradicionalno materialističnih in hierarhičnih vrednot k bolj egalitarnim, sodelovalnim in post-materialističnim orientacijam.

Na področju duhovnosti raziskava potrjuje nadaljevanje procesa sekularizacije. Tradicionalna religioznost upada, vendar to ne pomeni, da se mladi odmikajo od vprašanj smisla in notranjega ravnovesja. Nasprotno, mnogi razvijajo osebne, individualno opredeljene oblike duhovnosti, ki temeljijo na samorefleksiji, osebni iskanju smisla in povezanosti z naravo ali s skupnostjo.

Politična participacija in digitalna angažiranost

Politična participacija mladih se prav tako preoblikuje. Čeprav izražajo nizko stopnjo zaupanja v tradicionalne politične institucije in stranke, to ne pomeni

pasivnosti. Mladi se vse pogosteje vključujejo v alternativne oblike političnega delovanja – proteste, civilnodružbene pobude in digitalni aktivizem – s katerimi izražajo zahtevo po preglednosti, pravičnosti in etičnem voditeljstvu.

Digitalna kultura pri tem deluje kot ključno okolje, v katerem mladi oblikujejo svoje vrednote, izražajo mnenja in gradijo identiteto. Tehnologija jim omogoča takojšen dostop do informacij, povezovanje z globalnimi skupnostmi in ustvarjanje novih oblik družbene participacije. Spletni prostor je postal poligon, na katerem se prepletajo individualna izražanja, skupnostne pobude in novi modeli družbenega delovanja.

Krepitev individualizma

307

Družbena solidarnost in pripadnost skupnosti sta ostali pomembni vrednoti, a raziskovalci so že tedaj zaznali postopno krepitev individualizma, ki je začel preoblikovati način, kako mladi razumejo svojo vlogo v družbi (Miheljak in Ule, 2001). Vrednotne spremembe, ki jih zaznava raziskava *Mladina 2020* (Lavrič et al., 2021), kažejo kompleksno prepletanje individualizma, solidarnosti in globalne odgovornosti, značilno za sodobne generacije mladih v Sloveniji. Mladi vse bolj poudarjajo pomen osebne svobode, samouresničitve in individualne odgovornosti, vendar te vrednote ne izključujejo občutka pripadnosti skupnosti. Nasprotno pa ob osebnih ambicijah ostaja močno prisotna zavest o potrebi po sodelovanju, solidarnosti in družbeni pravičnosti. Takšna kombinacija osebne avtonomije in kolektivne odgovornosti kaže, da sodobna mladina gradi identiteto na presečišču individualnih ciljev in družbene zavesti.

V celoti gledano, vrednotne spremembe med mladimi v Sloveniji v letu 2020 razkrivajo generacijo, ki je hkrati individualistična in solidarna, digitalno pismena in družbeno angažirana, svojo prihodnost pa razume kot prostor, v katerem se osebna svoboda prepleta z odgovornostjo do drugih in do planeta. Vrednotne usmeritve mladih v Sloveniji med letoma 2000 in 2020 so se bistveno preoblikovale le v niansah, ne pa v svoji osnovni strukturi. Mladi danes še vedno najbolj cenijo medosebno povezanost, osebno svobodo in družinsko stabilnost, ob tem pa vse bolj poudarjajo okoljsko odgovornost, notranje ravnesje in avtonomijo. Takšna vrednotna struktura odraža značilnosti sodobne pozne modernosti, v kateri mladi iščejo ravnotežje med individualno svobodo in družbeno odgovornostjo, med osebno uresničitvijo in skupnostno povezanostjo.

Nedvomno pa bi bilo treba, glede na spremembe v ožjem in širšem okolju, sploh glede varnosti na evropski celini, ponovno izvesti podobno raziskavo, kot

je bila v slovenskem prostoru nazadnje izvedena leta 2020, da bi lahko ugotovili morebitne spremembe v premiku vrednot med mladimi v zadnjih petih letih.

Odnos mladih do varnosti

Odnos mladih v Sloveniji do varnosti in vojske je kompleksen in večplasten, saj odraža preplet zgodovinskih izkušenj, družbenih sprememb in vplivov sodobnih globalnih izzivov. Raziskave (npr. *Mladina 2020*, *SJM – Slovensko javno mnenje* ter posebne raziskave med izbrano populacijo mladih v okviru projekta VPM-RS) kažejo, da mladi varnost dojemajo širše, in ne zgolj kot vojaško vprašanje, dojemajo jo kot stanje družbene stabilnosti, socialne varnosti, osebne svobode in zanesljivosti institucij. Za večino mladih je varnost predvsem vrednota, povezana s kakovostjo življenja, ne pa nujno z obrambo države v klasičnem smislu.

Odnos mladih do Slovenske vojske in koncepta obrambe države je v zadnjih desetletjih doživel pomembne spremembe. Po zamrznitvi obveznega služenja vojaškega roka kot dela vojaške dolžnosti leta 2003 in prehodu na poklicno vojsko se je neposreden stik med mladimi in obrambnim sistemom oslabil. Posledično se je zmanjšala identifikacija z vojsko kot institucijo, ki neposredno zadeva vsakogar. Za večino mladih je vojska oddaljena institucija, povezana predvsem s kariero, mednarodnimi misijami ali humanitarnimi nalogami, ne pa z vsakdanjim življenjem (Prebilič et al., 2014).

Hkrati pa je med mladimi prisotno tudi nezaupanje do političnih institucij, ki bi morale te varnostne pogoje zagotavljati. Varnost dojemajo kot skupno odgovornost, tako države kot tudi posameznika, vendar pričakujejo, da se bodo varnostne politike izvajale transparentno, etično in brez pretiranega militarizma.

Kljub temu pa raziskave kažejo, da mladi prepoznavajo vlogo vojske v kriznih razmerah, zlasti kot pomoč v primeru naravnih ali drugih nesreč. V takšnih primerih vojsko dojemajo kot institucijo solidarnosti in zaščite, ne pa kot izraz sile. Podpora vojaškemu delovanju je praviloma večja, kadar gre za obrambne, mirovne ali humanitarne naloge v okviru EU, OZN ali Nata, ne pa za agresivna ali unilateralna vojaška posredovanja.

V nadaljevanju prispevka odnos mladih do varnosti obravnavamo na podlagi empirične raziskave, osredotočene na percepcijo varnostnih vprašanj, vojske in aktualnih geopolitičnih dogodkov. Pri tem izhajamo iz podatkov javnomnenjske

raziskave *Slovensko javno mnenje* (SJM 2023/2)³, in sicer iz odgovorov najnižje starostne skupine anketirancev (od 18–25 let; N = 116). Ob tem podatke na več mestih dopolnjujemo z rezultati ankete, ki smo jo na naključno izbranem vzorcu študentov dveh fakultet Univerze v Ljubljani (Fakultete za družbene vede in Fakultete za pomorstvo – v nadaljevanju UL 2024) izvedli novembra 2024 (N = 96).⁴ Za potrebe tega prispevka analiziramo tudi vrednote med mladimi, ki smo jih ugotavljali na populaciji mladih, ki so se udeležili tabora »MORS in mladi« in ki so bili del vzorca v raziskavi v okviru raziskovalno-razvojne in inovacijske aktivnosti *Vojaški poklici in mladi v Republiki Sloveniji* (VPM-RS)⁵.

Začnimo z vprašanjem, kako anketiranci ocenjujejo dejavnike, ki ogrožajo varnost Slovenije. Pri tem ugotavljamo, da so v raziskavi SJM 2023/2 mladi odrasli na štiristopenjski lestvici kot najbolj ogrožajoč dejavnik ocenili »begunce in ilegalne priseljence (migracije)« (M = 3,37), sledijo »gospodarski in socialni problemi (brezposelnost, revščina)« (M = 3,12), »kriminal« ter »naravne in tehnološke nesreče« (oba M = 3,08). Najmanj so mladi odrasli v Sloveniji zaskrbljeni nad »vojaškimi grožnjami s strani drugih držav« (M = 2,58), »samomori« (M = 2,56), »nestabilnostmi na ozemlju Zahodnega Balkana« (M = 2,56), »nalezljivimi boleznimi« (M = 2,49) in »terorizmom« (M = 2,25). V primerjavi s prebivalci, starejšimi od 26 let, se statistično značilna razlika ($p < 0,001$) kaže le v kategoriji

- 3 Od 2. novembra 2023 do 2. februarja 2024 je potekalo zbiranje podatkov za raziskavo *Slovensko javno mnenje*. Raziskavo so takrat sestavljali trije vsebinski sklopi, od katerih se je eden nanašal na nacionalno in mednarodno varnost in vojaški poklic. Pristop k raziskavi in njena izvedba sta sledila utečeni metodologiji, ki jo na Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij (CJMMK) uporabljajo pri izvajanju nacionalnih javnomnenjskih raziskav. V reprezentativni vzorec je bilo zajetih 2600 polnoletnih oseb, realizacija (število vrnjenih anket) pa je znašala 1089. Za potrebe pričujočega prispevka smo izluščili le odgovore najmlajše starostne skupine anketirancev (8–25 let; N = 116).
- 4 V mesecu oktobru in začetku meseca novembra 2024 je bila na naključno izbranem vzorcu študentov dveh fakultet Univerze v Ljubljani (Fakultete za družbene vede in Fakultete za pomorstvo) izvedena empirična raziskava. Na vprašalnik, ki je bil posebej prirejen in pripravljen za potrebe RRI *Vojaški poklici in mladi v Republiki Sloveniji*, je skupaj odgovorilo 96 študentov obeh stopenj študija različnih smeri in programov.
- 5 Anketiranje udeležencev zimskega tabora je potekalo 20. in 26. februarja 2025, anketiranje udeležencev poletnega tabora pa je potekalo 30. junija 2025 ter 1. in 10. julija 2025. Skupno število anket, pridobljenih s spletnim anketiranjem preko portala 1ka, je znašalo 932. Vendar je bilo za potrebe analize ustreznih 689, pri čemer je treba upoštevati, da niso vsi dijaki rešili vseh vprašanj, zato se tudi N (skupno število anket) med posameznimi vprašanji lahko razlikuje.

»begunci in ilegalni priseljenci«, ki jo starejši razumejo kot manj ogrožajočo od mlajše populacije ($M = 3,03$).

Enako kot mladi odrasli so tudi študentje v raziskavi UL 2024 kot najbolj ogrožajoč dejavnik ocenili »begunce in ilegalne priseljence (migracije)« ($M = 3,09$), vrstni red v nadaljevanju pa je nekoliko drugačen. Sledijo namreč »energetska odvisnost od tujine« ($M = 3,03$), pa »naravne in tehnološke nesreče« ($M = 2,96$) in »gospodarski in socialni problemi« ($M = 2,94$). Vrstni red groženj na dnu lestvice pa se glede na odgovore mladih odraslih in študentov povsem prekriva in zaključuje s terorizmom kot dejavnikom, ki je zaznan kot najmanj ogrožajoč.

Do podobnih zaključkov pridemo tudi z analizo odgovorov mladih, ki so sodelovali na taborih MORS in mladi, ti so kot najbolj ogrožajoč dejavnik prav tako ocenili begunce in ilegalne migracije ($M = 3,5$), temu sledijo uničevanje okolja ($M = 3,1$), kriminal ($M = 3,1$), notranjepolitična nestabilnost ($M = 3$), gospodarski in socialni problemi ($M = 3$) in energetska odvisnost od tujine ($M = 3$).

Poglejmo, kako varno se mladi odrasli počutijo, če razmišljajo o trenutnem družbenem in političnem položaju. Med opredeljenimi do tega vprašanja (izločili smo tiste, ki so odgovorili z »ne vem« ali pa na to sploh niso odgovorili) je v raziskavi SJM 2023/3 nekaj več kot dve tretjini (67,9 %) mladih odraslih odgovorilo, da se počutijo varne, medtem ko je bilo v raziskavi UL 2024 takšnih več, in sicer nekaj več kot tri četrtine (76,2 %). Ob tem je zanimivo, da se v raziskavi SJM 2023/2 kaže statistično značilna razlika ($p < 0,05$) pri odgovorih prebivalcev, starejših od 26 let, ki se počutijo bolj varne od mlajših odraslih (18–25 let).

Poglejmo, kako mladi odrasli razmišljajo o tem, ali bo Slovenija v prihodnje še potrebovala vojsko. Če izločimo odgovore »ne vem« in neizpolnjene odgovore, ugotovimo, da je med mladimi odraslimi v raziskavi SJM 2023/2 delež pozitivnih odgovorov (»verjetno« in »zelo verjetno«) več kot dvotretjinski (67,3 %), medtem ko je bil v raziskavi UL 2024 višji, in sicer pri 78,3 %.

Kljub temu da mladi odrasli prevladujoče ocenjujejo, da bo Slovenija v prihodnje vojsko še potrebovala, pa bi se jih bil razmeroma nizek delež pripravljen boriti z orožjem. V raziskavah SJM 2023/2 in UL 2024 sta bili sicer na to temo zastavljeni identični vprašanji,⁶ a z nekoliko drugačnimi možnimi odgovori, zato je treba biti pri interpretaciji rezultatov previden. Kljub temu pa je po obeh raziskavah razviden

6 V obeh raziskavah se je vprašanje glasilo: »Kako bi se vi osebno vedli v primeru oborožene agresije na Slovenijo?« V raziskavi SJM 2023/2 so bili možni odgovori naslednji: »boril bi se z orožjem«, »boril in upiral bi se na kak drug način«, »ne bi se niti boril niti upiral« in »ne vem«. V raziskavi UL 2024 je bil k tem odgovorom dodana še možnost »zapustil bi Slovenijo in poiskal varno zatočišče drugod«.

precej nizek delež tistih, ki so odločeni, da bi bili pripravljene poprijeti za orožje. Če izločimo odgovor »ne vem« in pri tem vprašanju neizpolnjene odgovore, je v raziskavi SJM 2023/2 med mladimi odraslimi takšnih 32,4 %, v raziskavi UL 2024 pa 29,5 % študentov. Nekoliko drugačno porazdelitev odgovorov na to vprašanje je podala raziskava med dijaki, ki so bili udeleženci taborov MORS in mladi, kjer so odgovori na to vprašanje pokazali, da bi se večina (48 %) borila z orožjem, na drugem mestu bi bilo sodelovanje pri civilni obrambi oz. civilni zaščiti (24 %). Nazoren je tudi odstotek neopredeljenih (11 %), kar nakazuje, da anketiranci o tem najverjetneje niti niso premišljevali in da se jim je do tega vprašanja dejansko zelo težko opredeliti. Zanimivo je, da je statistična analiza pokazala pomembno razliko glede na spol anketirancev. Izračun testa hi kvadrat je pokazal, da je hi kvadrat manjši od 0,005, kar pomeni, da je pri tem vprašanju mogoče najti statistično pomembno razliko glede na spol. Moški anketiranci so se v večji meri izrekli za to, da bi se v primeru oborožene agresije na Slovenijo borili z orožjem, medtem ko bi ženske anketiranke bolj sodelovale pri civilni obrambi in civilni zaščiti.

Študente smo povprašali, v katerem od primerov bi se bili pripravljene pridružiti nacionalnim oboroženim silam. Daleč največjo podporo je dobil odgovor »za obrambo lastne družine in prijateljev« (42,7 %), kar kaže na to, da je študentom bistveno bližja obramba primarne socialne skupine kot pa denimo države kot širše skupnosti (odgovor »obramba nacionalnega ozemlja« je izbralo 26 % respondentov). Nekoliko drugačne odgovore smo dobili pri dijaški populaciji. Frekvenčna porazdelitev odgovorov je pokazala, da so se tudi oni še najbolj pripravljene pridružiti nacionalnim oboroženim silam zaradi obrambe lastne družine in prijateljev (71 % se jih je strinjalo s to trditvijo). Na drugem mestu je razlog »zaradi obrambe slovenskega nacionalnega ozemlja« (68 %).

Zanimiv je tudi pogled študentov na uvedbo obveznega služenja vojaškega roka: v običajnih razmerah bi skupno 49 % študentov tak ukrep podprlo (19,8 % za vse, 29,2 % samo za moške), medtem ko bi se v primeru neposredne ogroženosti ta podpora povečala na 70,8 %. Delež odgovorov »ne vem« je v prvem primeru znašal 6,3 %, v drugem pa 7,3 %. Podobno smo spraševali tudi dijake. Večina podpira uveljavitev obveznega služenja vojaškega roka za oba spola (43 %), 23 % pa jih podpira obvezno služenje zgolj za moške. 19 %, torej ena petina, jih meni, da bi morale služenje vojaškega roka ostati prostovoljna izbira. Statistična analiza je pokazala pomembne razlike glede na spol anketirancev, pri čemer lahko ugotovimo, da moški anketiranci v večjem deležu podpirajo uveljavitev obveznega služenja vojaškega roka za vse državljane in državljanke, medtem ko ženske bolj podpirajo uvedbo obveznega služenja vojaškega roka samo za moške državljane. Ženske anketiranke tudi v nekoliko večjem deležu podpirajo to, da bi služenje vojaškega roka morale ostati prostovoljno.

Ko smo v okviru anket SJM 2023/2 in UL 2024 povprašali glede legitimnosti uporabe vojaške sile, je v med mladimi odraslimi največ podpore dobil odgovor »zaščita pred terorističnimi napadi« (70,7 % pozitivnih odgovorov), med študenti pa »zaščita človekovih pravic in svoboščin« (75,5 % pozitivnih odgovorov). Skoraj vsak deseti opredeljeni respondent meni, da uporaba vojaške sile ni upravičena v nobenem primeru. Dijaki menijo, da je uporaba vojaške sile upravičena v primeru zaščite pred terorističnimi napadi, na drugem mestu pa je zaščita človekovih pravic in svoboščin. Anketirani so dijaki se še najmanj strinjali s tem, da naj bi bila uporaba oborožene sile upravičena za zagotovitev svobode veroizpovedi.

Da bi ugotovili, katerim vrednotam dijaki pripisujejo največji pomen, smo jih prosili, naj ocenijo pomembnost navedenih vrednot. Srednje vrednosti odgovorov pri vseh navedeni vrednotah so visoke, tudi pri vrednoti, ki je na zadnjem mestu (vera) je srednja vrednost več kot 3 ($M = 3,2$). Sklepamo lahko, da so vse navedene vrednote za mlade pomembne. Kot najpomembnejšo ocenjujejo družino ($M = 4,7$), na drugem mestu so znanje in strokovnost ($M = 4,3$), prosti čas in samoizpopolnjevanje ($M = 4,3$), domoljubje ($M = 4,3$) in tovarštvo ($M = 4,3$).

Razprava

Prispevek obravnava vrednotne orientacije mladih v Sloveniji in njihov odnos do vprašanj varnosti, obrambe in vojske, pri čemer se opira na longitudinalne podatke in tri aktualne empirične raziskave. Ugotovitve kažejo na stabilnost osnovne vrednotne hierarhije mladih v zadnjih dveh desetletjih, ob hkratnem pojavu novih vsebin, ki so odraz družbenih, ekonomskih in kulturnih transformacij pozne moderne. Poudarjeno vrednotenje osebne svobode, avtonomije, okoljske odgovornosti in socialne pravičnosti se kaže kot osrednja komponenta sodobne etike mladine, ki se vse bolj oddaljuje od tradicionalno strukturiranih kolektivnih vrednotnih sistemov.

Raziskave kažejo, da mladi varnost razumejo predvsem kot široko družbeno kategorijo, ki vključuje tako nacionalno obrambo kot tudi vsakodnevno varnost družine in lokalne skupnosti. V kriznih situacijah so pripravljeni prevzeti odgovornost in aktivno sodelovati pri zaščiti svojih bližnjih, kar kaže na razvit občutek kolektivne odgovornosti in solidarnosti. Ta zavest lahko predstavlja temelj za krepitev družbene odpornosti, saj mladi svojo vlogo pogosto vidijo v povezavi z zaščito bližnjih, ne pa zgolj abstraktne države.

Čeprav se v mirnodobnih razmerah mladi pogosto nagibajo k individualizmu in poudarjanju osebne svobode, so v kontekstu zaznanih varnostnih groženj v

večji meri pripravljeni razmišljati o ponovni uvedbi obveznega služenja vojaškega roka. Podpora temu bi bila največja v razmerah, ko bi mladi zaznavali realne nevarnosti (npr. vojne v sosesčini, kibernetске napade, migracijske pritiske). To kaže, da bi bili pripravljeni sprejeti omejitve osebne svobode, če bi bila ogrožena širša varnost skupnosti in države.

Za mlade ostajajo družina, varnost in domovina osrednje vrednote, ki jih povezujejo v celoto. Družina je pogosto razumljena kot temeljna enota varnosti, domoljubje pa kot moralna obveznost, da se posameznik v kritičnih trenutkih postavi v bran državi. Ta vrednostni okvir ustvarja vez med individualnimi interesi in kolektivno odgovornostjo, kar lahko krepi pripravljenost na sodelovanje v obrambnih strukturah in civilni zaščiti.

Rezultati raziskav kažejo, da mladi v Sloveniji varnost in obrambna vprašanja dojemajo široko, kot kombinacijo nacionalne obrambe, družbene stabilnosti in varnosti svojih bližnjih. Med najbolj skrb vzbujajočimi pojavi izpostavljajo migracije, propadanje gozdov, širjenje dezinformacij in uporabo kemikalij v prehrani, medtem ko se manj obremenjujejo z jedrsko nevarnostjo ali mednarodnimi konflikti. Pri vprašanju ogroženosti varnosti Slovenije mladi kot največjo grožnjo prepoznavajo ilegalne migracije, kriminal, najmanj pa nalezljive bolezni. To nakazuje, da mladi varnost razumejo predvsem skozi prizmo notranje stabilnosti in migracijskih pritiskov, manj pa v povezavi z globalnim dogajanjem. Vojaške grožnje in geopolitični konflikti so na lestvici zaznanih tveganj umeščeni nižje, kar kaže na preoblikovanje varnostne paradigme v zavesti mladih.

V celoti gledano lahko ugotovimo, da mladi v Sloveniji k vprašanju varnosti in vojske pristopajo racionalno, mirovniško in družbeno odgovorno. Ne zavračajo pomena obrambe, temveč jo želijo razumeti v sodobnem, celostnem in etičnem okviru, v katerem ima vojska vlogo enega od nosilcev varnosti, ne pa njenega edinega temelja. Njihov odnos kaže na prehod od tradicionalnega pojmovanja varnosti k civilnemu, sodelovalnemu in evropsko usmerjenemu modelu, v katerem so dialog, znanje in sodelovanje temeljni pogoji za trajen mir.

V okviru konceptualizacije mladosti kot prehodnega, a vse daljšega življenjskega obdobja, ki je pogojeno z institucionalnimi in strukturnimi dejavniki (npr. podaljševanje izobraževanja, prekarnost zaposlitve, pozna ekonomska osamosvojitve), se oblikuje generacija, ki ne želi biti zgolj pasivni odraz družbenih sprememb, temveč njihov aktivni sooblikovalec. Vrednote mladih razkrivajo napetost med individualizacijo in kolektivno odgovornostjo, kar se kaže v oblikovanju t. i. altruističnega individualizma, etike, v kateri samouresničevanje posameznika ne izključuje skrbi za skupnost, temveč z njo soobstaja in jo nadgrajuje.

Pomemben razkorak smo zaznali med vrednotami, ki jih mladi prepoznavajo kot ključne v procesu socializacije in vzgoje (npr. pravičnost, empatija,

ustvarjalnost), in tistimi, ki jih promovira vojaška organizacija (npr. domoljubje, pogum, tovarištvo). Ta razlika odraža širši kulturni premik, v katerem tradicionalni koncepti državljske dolžnosti in patriotizma izgubljajo svojo normativno moč, zlasti če ne gre za neposredno vojaško grožnjo. V tem okviru se kot nujno kaže vprašanje, kako naj obrambni sistem vzpostavi komunikacijski in vrednotni most z mlado generacijo, ki bi oblikoval nove oblike participacije in angažiranosti, pogosto tudi izven (tradicionalnih) institucionalnih okvirov.

Iz vseh navedenih ugotovitev izhaja potreba po drugačni zasnovi javnih politik, še posebej tistih, ki zadevajo nacionalno varnost, obrambo in participacijo mladih. Pristopi, ki temeljijo na tradicionalni avtoriteti, hierarhičnih strukturah in neproblematičnem prenosu institucionalnih vrednot, so vse manj učinkoviti. Potrebna je inkluzivna, participativna in vrednotno občutljiva politika, ki mlade prepozna kot pomembne družbene akterje in jim omogoča oblikovanje in sooblikovanje varnostne kulture prihodnosti.

Zaključek

Za večino mladih predstavlja varnost predvsem vrednoto, povezano s kakovostjo življenja in z družbeno blaginjo, ne pa nujno z obrambo države v klasičnem, nacionalno-vojaškem smislu.

V tem kontekstu se kaže premik od tradicionalnega, državocentričnega razumevanja varnosti k civilnemu, sodelovalnemu in evropsko usmerjenemu modelu, v katerem so dialog, znanje in sodelovanje temeljni pogoji za trajen mir in stabilnost. Mladi v Sloveniji se do vprašanj varnosti in obrambe opredeljujejo racionalno, mirovniško in družbeno odgovorno. Ne zavračajo pomena obrambe kot take, vendar jo želijo razumeti v širšem, etičnem okviru, znotraj katerega vojska predstavlja le enega izmed nosilcev varnosti, ne pa njenega edinega temelja.

Analiza vrednot in varnostnih stališč mladih v Sloveniji razkriva generacijo, ki svoje delovanje gradi na ravnotežju med individualno svobodo in družbeno odgovornostjo. Mladi niso apatični, temveč kritično ozaveščeni in solidarni akterji, ki varnost razumejo kot širok družbeni koncept, povezan s kakovostjo življenja, stabilnostjo institucij in občutkom zaupanja v družbo. To, da se zavedajo pomena okoljske trajnosti, enakosti in pravičnosti, kaže, da varnost vse bolj dojemajo kot skupno dobro, ne zgolj kot vprašanje obrambe države.

Čeprav je vojska kot tradicionalna institucija iz perspektive njihovega pogleda na svet pogosto nekaj oddaljenega, mladi prepoznavajo njeno vlogo v kriznih razmerah ter podpirajo mirovne in humanitarne naloge. Nizka pripravljenost na

oboroženo obrambo zato ne pomeni zavračanja odgovornosti, temveč je odraz širšega razumevanja varnosti.

Za prihodnost slovenske družbe in njenega varnostnega sistema je ključno, da mlade vključimo kot soustvarjalce politik, in ne zgolj kot naslovnike. Le z aktivnim vključevanjem mladih v diskurz o varnosti in s prizadevanji za vzpostavitev skladnosti med vrednotnimi orientacijami različnih generacij bo mogoče zagotoviti legitimnost obrambnega sistema, njegov dolgoročen obstoj in učinkovitost. Brez tega sistem tvega izgubo podpore, kar lahko vodi v erozijo družbene kohezije in oslabi pripravljenost družbe na soočenje z bodočimi krizami.

Viri

- Heinz, W. R. (2009). *Youth transitions in an age of uncertainty*. V A. Furlong (ur.), *Handbook of Youth and Young Adulthood* (str. 3–13). Routledge.
- Katz, C., Piller, S., Glucklich, T., & Matty, D. E. (2018). »Stop Waking the Dead« : Internet Child Sexual Abuse and Perspectives on Its Disclosure. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(9-10), NP5084-NP5104. <https://doi.org/10.1177/0886260518796526>
- Lavrič, M., Flere, S., Tavčar Krajnc, M., Klanjšek, R., Musil, B., Naterer, A., Kirbiš, A., Mihelin, S., Ivanuša, D., Divjak, M., Antolin, U. & Lešek, P. (2011). *Mladina 2010: družbeni profil mladih v Sloveniji*. Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov. <https://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla10/>
- Lavrič, M., Deželan, T., Klanjšek, R., Lahe, D., Naterer, A., Radovan, M., Rutar, T., Sardoč, M., Uršič, M., Majce, M., Cupar, T., Matjašič, M., Nacevski, K., Vombergar, N., & Prešeren, J. (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji* (1. elektronska izd.). Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Založba Univerze v Ljubljani. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/575>
- Luthar, B., in Pušnik, M. (2020). Intimate media and technological nature of sociality. *New Media & Society*, 23(5), 1257-1277. <https://doi.org/10.1177/1461444820912387>
- Miheljak, V., in Ule, M. (2001). *Mladina, 2000*. Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov. <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/mla00.xml>
- Miheljak, V. (ur.). (2002). *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
- Prebilič, V., in Juvan, J. (2014) Mladi, domoljubje in nacionalna varnost : vojska kot stebber domoljubnih struktur. Sodobni vojaški izzivi : znanstveno-strokovna publikacija Slovenske vojske, maj 2014, 16, št. 1, str. 63–75.
- Ule, M., in Miheljak, V. (1995). *Prihodnost mladine* (Zbirka Juventa). Ljubljana: DZS; Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.
- Ule, M. (ur.) (1996). *Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Ule, M. (1988). *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Ule, M. (2008). *Za vedno mladi?: socialna psihologija odrasčanja*. Fakulteta za družbene vede. https://knjigarna.fdv.si/i_456_za-vedno-mladi-socialna-psihologija-odrascanja
- Ule, M. (2013). Spreminjanje vrednot v sodobnih življenjskih potekih. V *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (Zbornik predavanj) (str. 89–96). Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/49_SSJLK/nastran%20ule.pdf
- Živoder, A. (2022). Politična participacija mladih skozi pristop življenjskega poteka. V T. Pušnik in M. Banjac (ur.), *Politična participacija mladih onkraj volitev: konceptualni premisleki in izzivi proučevanja* (str. 249–276). Fakulteta za družbene vede, Založba FDV. <https://doi.org/10.51936/978-961-295-022-4/249-276>